

REFERENCES

- Hapon, 2008 – Hapon N. Social psychology: textbook / Nadiya Hapon. – Lviv: Publishing Center Ivan Franko National University of Lviv, 2008. – 366 p.
- Bar-On, 2006 – Bar-On R. The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI) / R. Bar-On // *Psicothema*, 2006. – № 18. – P. 13-25.
- Berscheid, 2005 – Berscheid E. The psychology of interpersonal relationships / E. Berscheid & P. C. Regan.–NewYork : Prentice-Hall, 2005. – 243 p.
- Deci, 2008 – Deci E. L. Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development and health / E .L. Deci, R. M. Ryan // *Canadian Psychology*. – 2008.– Т. 49. – P. 182-185.
- Diener, 1999 – Diener E. Personality and subjective well-being / D. Kahneman, E. Diener and N. Schwartz (eds.) // *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology* – New York : Russell Sage. – P. 213-229.
- Lyubomirsky, 2005 – Lyubomirsky S. The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? / S. Lyubomirsky, L. King, E. Diener // *Psychological Bulletin*. – 2005. – № 131. – P. 803-855.
- Seligman, 2004 – Seligman M. Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment/ M. Seligman.–New York: Free Press, 2004
- Williams, 2001 – Williams K. D. Ostracism: The power of silence /K. D. Williams. – New York : Guilford Publications. – 345 p.

УДК 159.925

Ярослава Василькевич

**КОГНІТИВНІ СТИЛІ ЯК КОНАТИВНИЙ АСПЕКТ КРЕАТИВНОСТІ:
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ**

У статті подано теоретичний аналіз проблеми когнітивних стилів як конативного аспекту креативності. Емпірично досліджено взаємозв'язок креативності зі стильовими особливостями пізнавальних процесів, а також особливості прояву вербальної і невербальної креативності, когнітивних стилів «полезалежність-полenezалежність» та «імпульсивність-рефлексивність» у студентів з різним рівнем інтелекту. У виділених підгрупах з різним рівнем креативності виявлено: значущі відмінності за показниками когнітивного стилю полезалежність-полenezалежність та незначущі відмінності у характеристиках когнітивного темпу. Проте в підгрупі з низькою креативністю виявлено значно більше студентів із вираженою імпульсивністю та значно менше з вираженою рефлексивністю у порівнянні з підгрупою з високою креативністю. Визначено, що підвищення рівня інтелекту сприятливо позначається на креативності, проте, починаючи з певного рівня (IQ > 120), подальший механізм розвитку креативності характеризується зростаючим впливом мотиваційних і особистісних компонентів, зокрема спрямованістю особистості, що лежить в основі стилів пізнавального контролю.

Ключові слова: вербальна та невербальна креативність, інтелект, когнітивні стилі, полезалежність-полenezалежність, імпульсивність-рефлексивність.

В статье представлен теоретический анализ проблемы когнитивных стилей как конативного аспекта креативности. Эмпирически исследована взаимосвязь креативности со стильовыми особенностями познавательных процессов, а также особенности проявления вербальной и невербальной креативности, когнитивных стилей "полезависимость-полenezависимость" и "импульсивность-рефлексивность" у студентов с разным уровнем интеллекта. В выделенных подгруппах с разным уровнем креативности выявлено: значимые различия по показателям когнитивного стиля полезависимость-полenezависимость и незначимые различия в характеристиках когнитивного темпа. Однако в подгруппе с низкой креативностью выявлено значительно больше студентов с выраженной импульсивностью и значительно меньше с выраженной рефлексивностью по сравнению с подгруппой с высокой

креативністю. Определено, что повышение уровня интеллекта благоприятно сказывается на креативности, однако, начиная с определенного уровня ($IQ > 120$), дальнейший механизм развития креативности характеризуется растущим влиянием мотивационных и личностных компонентов, в частности направленностью личности, лежащей в основе стилей познавательного контроля.

Ключевые слова: вербальная и невербальная креативность, интеллект, когнитивные стили, полезависимость-полenezависимость, импульсивность-рефлексивность.

The theoretical analysis of the problem of cognitive styles as a conative aspect of creativity is given in the article. Cognitive styles are considered: on a type of perception (field dependence-independence), which represent the features of perceptivity tasks' decision; on a type of reacting (reflection-impulsivity), which characterize the individual differences in the inclination to make decisions quickly or slowly. It is empirically investigated the interconnection of creativity with the stylish features of cognitive processes, features of the verbal and nonverbal creativity's display and cognitive styles of «field dependence-independence», «reflection-impulsivity» of the students with the different level of intelligence. In the defined subgroups with the different level of creativity (highly and low creativity investigated) the significant differences of the indicators of cognitive style «field dependence-independence» (implementation of test, amount of mistakes, average value of the test's integral index) and insignificant differences of the cognitive pace's characteristics are found out. However in a subgroup with the low creativity there turned to be much more students with the expressed impulsivity and much less students with the expressed reflectivity comparing to the subgroup with high creativity. The analysis of the stylish features of cognitive control of people with the ultra-high level of intelligence from the subgroup of highly creative students demonstrated that they mainly obtain field dependence-independence or «speed/accuracy». The increase of intelligence level favorably affects the creativity, however, beginning from a certain level ($IQ > 120$), the subsequent mechanism of creativity's development is characterized by a growing influence of motivational and personal components, in particular by the orientation of the person lying in the basis of the cognitive control's styles.

Keywords: verbal and nonverbal creativity, intelligence, cognitive styles, «field dependence-independence», «reflection-impulsivity».

Постановка проблеми. З 1980-х років у психології розвивається багатофакторний підхід до креативності, за яким творчість базується на особливому поєднанні індивідуальних факторів, таких як розумові здібності та особистісні риси, і факторів середовища. Виділяють також процеси, пов'язані з творчістю, які включають когнітивні стилі, що дозволяють організувати мислення індивіда в ході розв'язування задач.

Т. Любарт [Любарт, 2009] пропонує багатофакторну теорію, за якою креативність залежить від поєднання взаємодіючих когнітивних, конативних, емоційних і факторів середовища. Конативні компоненти, які тлумачать як звичні або переважаючі способи поведінки, розділяють на три категорії: 1) особистісні риси, 2) когнітивні стилі та 3) мотивація.

Дослідження, проведені в різних сферах психологічної науки, допомогли дати визначення креативності як складного, багатокомпонентного психологічного явища, яке не можна відокремити від цілісної особистості людини. Таким чином, перспективною тенденцією сьогоdnішнього часу стає пошук шляхів дослідження креативності як особливої психічної реальності, складного психологічного явища, встановлення зв'язків між факторами, які впливають на креативність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення когнітивних стилів як конативного аспекту креативності розпочинається в другій половині 1970-х років із появи перших гіпотез про зв'язки креативності з певними когнітивними стилями (R. E. Goldsmith). Вплив когнітивних стилів, як переважаючих способів здійснення розумових операцій, на кількість і характер творчих продуктів вивчали М. Холодна, О. Лібін, І. Кострикіна, І. Скотникова, В. Кочетков, Н. Witkin, D. Goodenough, P. Oltman, S. Guastello, J. Shissler, J. Driscoll & T. Hyde, M. Huteau, Q. Martinsen & G. Kaufmann, L. Noppe, R. Sternberg & T. Lubart, M. Kirton.

Мета статті – теоретичний аналіз проблеми когнітивних стилів як конативного аспекту креативності та емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку вербальної і невербальної креативності зі стильовими особливостями пізнавальних процесів (когнітивними стилями «полезалежність-полenezалежність» та «імпульсивність-рефлексивність») у студентів з різним рівнем інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Когнітивні стилі – способи переробки інформації, яким індивід надає перевагу – впливають на кількість і характер творчих продуктів. Виділено два типи зв'язків креативності з когнітивними стилями: 1) кількісні, коли когнітивні стилі визначають рівень креативності індивіда; 2) якісні, коли когнітивні стилі прогнозують не рівень креативності, а її характер; тобто когнітивні стилі пов'язані з тим, як творчі люди породжують ідеї, тому в цьому випадку говорять про стиль креативності.

Із креативністю пов'язана полenezалежність як прояв у сприйманні психологічної диференціації. Психологічна диференціація характеризує ступінь ясності, розчленованості, виразності відображення реальності суб'єктом і проявляється в чотирьох основних сферах: 1) здібності до структурування видимого поля; 2) диференційованості образу свого фізичного «Я»; 3) автономії при міжособистісному спілкуванні; 4) наявності спеціалізованих механізмів особистісного захисту і контролю моторної та афективної активності [Дружинин, 2000].

Досягнення більш високого рівня психологічної диференціації означає наявність більш артикульованого досвіду. На думку Г. Віткіна [Witkin, 1979], існують два аспекти зростаючої артикуляції досвіду: здатність аналізувати досвід та здатність структурувати його. Людина, яка має артикульований досвід, може з легкістю сприймати деталі складного цілого, перетворювати поле на основі своїх власних правил і т.д. Оскільки рівень психологічної диференціації проявляється у ступені артикульованості (ясності, розчленованості, виразності) досвіду, Г. Віткін виділяє артикульований (структурований, аналітичний) та глобальний підхід до поля. Якщо людина активно перетворює задану ситуацію, то це означає, що вона використовує артикульований (полenezалежний) підхід до поля. Якщо людина схильна слідувати ситуації, приймати її в готовому, заданому вигляді, то вона демонструє глобальний підхід до поля. Саме ця

відмінність у способах організації інтелектуальної діяльності була позначена терміном «когнітивний стиль» у більш широкому значенні цього слова.

Дослідження вищевказаних психологічних сфер дозволило Г. Віткіну сформулювати диференціальну гіпотезу, суть якої полягає у наступному: у кожної людини досягнутий нею рівень психологічної диференціації буде одночасно проявлятися у показниках кожної з чотирьох сфер, причому самі ці показники будуть пов'язані між собою. Таким чином, диференціальна гіпотеза передбачає прояв більшої або меншої диференціації одночасно у різних психологічних вимірах: на рівні артикуляції зовнішнього досвіду (у вигляді полезалежного/полenezалежного когнітивного стилю), артикуляції внутрішнього досвіду (у вигляді схеми тіла і образу «Я»), а також механізмів регуляції поведінки (у вигляді системи захистів і контролів). Пізніше Г. Віткін зробив акцент на характері спрямованості суб'єкта: або на зовнішні фактори (тенденція бути полезалежним), або на внутрішні фактори (тенденція бути полenezалежним). Саме в рамках цієї дихотомії – схильності орієнтуватися на поле, або на самого себе – і стало використовуватись поняття «когнітивний стиль».

Таким чином, полезалежність/полenezалежність у вузькому значенні слова – це здатність вичленовувати просту деталь у складній фігурі, а у широкому значенні слова – це показник рівня психологічної диференціації (і відповідно характеру пізнавальної спрямованості суб'єкта).

Показники полезалежності/полenezалежності мають відношення до широкого спектра проявів інтелектуальної та особистісної активності.

Даний стильовий параметр пов'язаний з характеристиками навчання. Незалежні від поля люди включаються у процес навчання як активні його учасники, провідну роль в ефективності їхнього навчання відіграє внутрішня мотивація. Навчання полезалежних людей виявляється більш успішним у ситуації зовнішнього негативного підкріплення. У цілому академічна успішність вища у полenezалежних учнів (школярів і студентів). У них легше відбувається генералізація і перенесення знань, краще виражена здатність вибирати більш раціональні стратегії запам'ятовування та відтворення матеріалу [*Когнитивная психология, 2002*].

Найбільш досліджене співвідношення показників полезалежності/полenezалежності з особливостями міжособистісних стосунків. Полезалежні люди, які в цілому більшою мірою покладаються на зовнішні фактори (в ситуації спілкування – на інших людей), виявляються внаслідок цього більш соціально зорієнтованими. Тенденція вдаватися до точки зору інших людей може бути пояснена потребою в пошуку інформації для її використання в структуруванні невизначеної ситуації, оскільки, згідно диференціальної гіпотези, полезалежні люди менш здатні зробити це

Psychology

власними силами. Тобто, для людини з полезалежним стилем у ситуації невизначеності інша людина виявляється джерелом інформації та одночасно засобом її переробки.

Дослідження контролів і захистів у представників різних полюсів даного когнітивного стилю показали, що незалежні від поля діти демонструють більшу здатність до гальмування власних моторних дій та більш складні, спеціалізовані форми захистів у невизначеній або загрозовій ситуації, які зорієнтовані на активне перетворення досвіду та побудову більш зв'язної картини події [Холодная, 2004: с. 56-57].

У ході вивчення цієї стильової характеристики отримані дані, які доказували неоднорідність полюсів полезалежності/полenezалежності. Так, полenezалежні люди поділяються на дві групи: «ригідних, або фіксованих полenezалежних», що стійко демонструють ПНЗ спосіб поведінки в різних ситуаціях; «гнучких, або мобільних полenezалежних», які схильні переходити на ПЗ спосіб поведінки під впливом вимог ситуації та своїх внутрішніх станів. Мобільність (можливість переміщення за стильовою віссю з одного полюса на інший) характерна і для полюсу полезалежності, що «розщеплюється» на «фіксованих полезалежних» і «мобільних полезалежних» (або «латентних полenezалежних»), які здатні переходити з полюсу ПЗ на полюс ПНЗ під впливом навчання.

Аналіз численних досліджень, що підтверджують феномен «розщеплення» полюсів когнітивного стилю ПЗ/ПНЗ, дозволив М. Холодній [Холодная, 2004: с. 172] говорити про зв'язок трьох явищ: інтелектуальна продуктивність співвідноситься з мобільністю стильової поведінки і відсутністю крайніх значень вираженості стильової властивості. Відповідно, зниження інтелектуальної продуктивності передбачає фіксованість стильової властивості та екстремальний характер її прояву. Полenezалежні особи більш креативні в цілому, однак у першу чергу креативними виявляються представники підгрупи «гнучкі, або мобільні, ПНЗ».

Суттєву роль дана стильова властивість відіграє в регуляції психічної активності. У полезалежних осіб більш виражена схильність до ризику як наслідок тенденції уникати ситуації невизначеності. На думку І. Скотникової [Кочетков, Скотникова, 1993], в основі схильності до ризику ПЗ осіб лежить прагнення якомога швидше вийти із ситуації невизначеності, яку вони не можуть переструктурувати або перевизначити. О. Лібін [Либин, 1991] виявив у ПЗ осіб схильність до ексцентричності та навмисної симуляції в умовах відповідей на поставлені запитання при виконанні опитувальника ММРІ.

У сфері спілкування базова відмінність між ПЗ і ПНЗ особами полягає в особливостях їхніх інформаційно-пошукових стратегій: ПЗ використовують іншу людину як засіб вирішення проблемних ситуацій – звідси підвищена потреба у кооперативних і аттрактивних (дружних)

формах спілкування, тоді як ПНЗ суб'єкти опираються на свій власний досвід, самотійно аналізують ситуацію і приймають рішення.

Динамічні характеристики інтелектуальної діяльності представлені у теорії когнітивного темпу Дж. Кагана [*Kagan, 1966*], який передбачив існування індивідуальних відмінностей у когнітивному темпі (у швидкості прийняття рішень): імпульсивний стиль співвідноситься із швидким прийняттям рішень, рефлексивний стиль – із повільним. Фактор когнітивного темпу Дж. Каган пов'язував із певними фазами процесу розв'язування задач: селекцією можливих гіпотез та оцінкою прийнятого рішення. Тобто, імпульсивний–рефлексивний стилі пов'язані з етапами вибору гіпотез і обґрунтування рішення. Хоча факти свідчили про те, що імпульсивний стиль пов'язаний із збільшенням кількості помилкових рішень, на цьому етапі досліджень співвідношення когнітивного темпу і точності рішення розглядалось як другорядна обставина. На перший план у теорії когнітивного темпу вийшли динамічні характеристики інтелектуальної діяльності. Детермінанти індивідуальних відмінностей у швидкості прийняття рішень Дж. Каган пов'язував з особливостями мотиваційно-афективної сфери особистості, а саме: мірою збалансованості двох суб'єктивних цінностей у вигляді орієнтації на швидкий успіх (схильність до імпульсивного стилю) або тривоги стосовно можливості зробити помилку (схильність до рефлексивного стилю).

За своїм психологічним змістом полюс імпульсивності ідентичний свого роду «часовій короткозорості», або недостатній увазі до майбутнього. Тому в низці досліджень імпульсивність як особистісна риса визначається як тенденція вибирати будь-яку безпосередню нагороду, відмовляючись при цьому від більш значущої, але віддаленої в часі нагороди [*Холодная, 2004*].

Даний когнітивний стиль (схильність приймати рішення швидко або повільно) найбільш яскраво проявляє себе в умовах невизначеності, коли вимагається здійснити правильний вибір із деякої кількості альтернатив. Імпульсивні люди схильні швидко приймати рішення, при цьому гіпотези висуваються без достатньої їх перевірки і без аналізу всіх можливих альтернатив. Для рефлексивних людей характерний уповільнений темп реагування у подібній ситуації, гіпотези перевіряються і багаторазово уточнюються, рішення приймається на основі ретельного попереднього аналізу ознак альтернативних об'єктів. Рефлексивні люди не тільки витрачають більше часу, оцінюючи свої гіпотези, але також збирають більше інформації до моменту своєї відповіді.

У цілому імпульсивність/рефлексивність виступає в якості непрямой міри співвідношення орієнтувальної, контрольної та виконавчої фаз у структурі інтелектуальної діяльності. Основна відмінність між полюсами імпульсивності та рефлексивності полягає в обсязі інформації, зібраної до прийняття рішення: імпульсивні люди приймають рішення на недостатній інформаційній основі, тоді як рефлексивні люди схильні

приймати рішення з врахуванням максимально повної інформації про ситуацію.

Полюс рефлексивності співвідноситься з більшою успішністю інтелектуальної діяльності, але порівнювати інтелектуальні досягнення імпульсивних і рефлексивних людей є сенс лише при складних завданнях, вказує Г. Клаус [*Клаус, 1987*], опираючись на аналіз досліджень К.-Х. Грімм і В.-І. Мейер, Дж. Хаазе, А. Гюртлер та ін. У випадку легких задач перевагу мають імпульсивні особи, оскільки вони витрачають менше часу, не роблячи при цьому суттєво більше помилок, ніж рефлексивні особи. У випадку ж складних задач проявляється перевага останніх. У міру ускладнення розв'язуваних задач час відповіді в імпульсивних людей збільшується незначно, кількість же помилок різко зростає. На відміну від них рефлексивні люди витрачають неоднаковий час на роботу з задачами різної складності: легкі задачі вони розв'язують відносно швидко, важкі – повільно. При цьому кількість помилок у них у випадку задач середньої і високої складності значно менша, ніж в імпульсивних людей. Наведені дані дозволяють зробити висновок про те, що рефлексивні люди в ході виконання інтелектуальних дій враховують вимоги задач більш адекватно, ніж імпульсивні. Таке врахування приводить до кращого узгодження індивідуального темпу роботи з особливостями вирішуваної задачі, що, у свою чергу, стимулює ріст досягнень.

Пізнавальні стилі – це тонкі інструменти, за допомогою яких будується індивідуальна «картина світу». У залежності від ступеня зрілості ментальних механізмів стилів вони сприяють або збідненню і суб'єктивізації цієї картини світу, або її збагаченню і об'єктивізації. Таким чином, пізнавальні стилі виступають в якості свого роду посередника між «ментальним світом» суб'єкта і «світом реальності», забезпечуючи в кінцевому рахунку таку унікальну людську якість як «індивідуальність творчого розуму» [*Холодная, 2004: с. 362*].

Отже, когнітивні стилі за типом сприймання (полезалежності-полenezалежності) відображають особливості вирішення перцептивних задач. Полезалежність характеризується тим, що людина орієнтується на зовнішні джерела інформації, схильна ігнорувати менш помітні риси об'єкта, який аналізується, що створює їй певні труднощі при вирішенні перцептивних задач. Полenezалежність пов'язана з орієнтацією людини на внутрішні джерела інформації (знання і досвід), тому вона меншою мірою зазнає впливу зовнішніх орієнтирів, схильна виділяти в ситуації її суттєві, а не більш помітні риси. Це глобальна домінуюча тенденція особистості орієнтуватися при вирішенні проблеми або на інших людей (полезалежність), або на самого себе (полenezалежність). Указані стилі розглядаються як прояв індивідуальності в мотиваційно-смысловій сфері.

Когнітивні стилі за типом реагування (імпульсивність-рефлексивність) характеризують індивідуальні відмінності в схильності приймати рішення швидко або повільно. У ситуації невизначеності, коли

вимагається здійснити правильний вибір із декількох альтернатив, імпульсивні схильні реагувати швидко, висуваючи гіпотези без аналізу всіх можливих альтернатив. Для рефлексивних характерний уповільнений темп реагування в подібній ситуації, гіпотези перевіряються, рішення приймається на основі ретельного попереднього аналізу ознак альтернативних об'єктів. Основна відмінність між полюсами імпульсивності-рефлексивності полягає в обсязі тієї інформації, яку людина збирає до прийняття рішення: імпульсивні приймають рішення на недостатній інформаційній основі, тоді як рефлексивні схильні приймати рішення із врахуванням максимально повної інформації про ситуацію.

У нашому дослідженні зроблено спробу проаналізувати особливості вербальної та невербальної креативності і когнітивних стилів у залежності від рівня інтелектуальних здібностей студентів педагогічного вишу. В обстеженні взяли участь 50 студентів педагогічного університету (факультети іноземних мов і педагогіки та психології).

Методична модель дослідження: тестові методики для діагностики продуктивних властивостей інтелектуальної сфери: 1) прогресивні матриці Равена; 2) тест вербальної креативності Медніка; 3) тест невербальної креативності Торренса; тестові методики діагностики стильових властивостей інтелектуальної сфери: 4) методика діагностики когнітивного стилю полезалежність-полenezалежність «Включені фігури» К. Готтшальдта; 5) методика діагностики когнітивного стилю імпульсивність-рефлексивність «Порівняння подібних малюнків» Дж. Кагана.

Із загальної групи студентів за критерієм порога IQ було виділено дві підгрупи досліджуваних: з надпороговим рівнем інтелекту ($IQ > 120$) та з «пониженою і середньою нормою» ($IQ < 110$). Середні значення показників вербальної та невербальної креативності в підгрупах з різним рівнем розвитку інтелекту наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Середні значення показників вербальної та невербальної креативності в підгрупах студентів з надпороговим і середнім рівнями інтелекту

Підгрупи	Невербальна креативність (тест Торренса)					Вербальна креативність (тест Медніка)			
	гнучкість	оригінальність		розробленість		унікальність	оригінальність	унікальність	К-сть відповідей
		бал	Тшк	бал	Тшк				
I	8,7	11	52	60	64	4,69	0,53	5,64	20,14
II	8,4	9,6	48	47	55	3,57	0,56	6,14	20,07

Примітка:

I підгрупа – надпороговий рівень інтелекту ($IQ > 120$);

II підгрупа – знижена і середня норма ($IQ < 110$).

За даними табл. 1, у двох підгрупах студентів з різним рівнем психометричного інтелекту значущі відмінності виявлено тільки в характеристиках невербальної креативності за тестом Торренса: студенти з надпороговим рівнем інтелекту проявили значно вищий рівень розробленості рисунків, мають значно більшу кількість унікальних картинок, перевищують студентів із середнім рівнем інтелекту й за індексом оригінальності рисунків. Однак за тестом Медніка значущих відмінностей у показниках вербальної креативності не виявлено, спостерігається навіть дещо більша кількість унікальних відповідей у студентів з $IQ < 110$.

За основним показником креативності – індексом оригінальності – із загальної вибірки студентів було виділено дві підгрупи. До першої підгрупи ввійшли досліджувані, які проявили рівень креативності, вищий від середнього, хоча б за однією із методик, до другої – студенти, які виявили рівень креативності, нижчий від середнього, за обома тестами. Виділені підгрупи мали однаковий рівень загального інтелекту (середній показник за тестом Равена – 51). Проте вони відрізнялись за показниками когнітивного стилю полезалежність-полenezалежність: середнім часом виконання тесту (14,91 хв. і 18,58 хв. відповідно) і середньою кількістю помилок (3 і 4 відповідно), а також середньою величиною інтегрального показника тесту (23,22 і 26,88 відповідно).

У характеристиках когнітивного темпу значущих відмінностей між підгрупами з різним рівнем креативності не виявлено: загальна кількість помилок однакова – 6,8; у темпі когнітивного реагування різниця практично відсутня (середній час першої відповіді – 18,26 с. і 17,96 с. відповідно). Проте в підгрупі з низькою креативністю виявлено значно більше студентів із вираженою імпульсивністю (39 %) у порівнянні з підгрупою з високою креативністю (23 %) та значно менше з вираженою рефлексивністю (61 %) у порівнянні з підгрупою з високою креативністю (77 %).

Висновки. Емпіричне дослідження когнітивних стилів (за типом сприймання та типом реагування) як конативного аспекту креативності виявило особливості взаємозв'язку креативності зі стильовими особливостями пізнавальних процесів, а також особливості прояву вербальної і невербальної креативності, когнітивних стилів «полезалежність-полenezалежність» та «імпульсивність-рефлексивність» у студентів з різним рівнем інтелекту.

Виділені підгрупи високо та низько креативних досліджуваних мали однаковий рівень загального інтелекту. У виділених підгрупах з різним рівнем креативності виявлено: значущі відмінності за показниками когнітивного стилю полезалежність-полenezалежність (часом виконання тесту, кількістю помилок, середньою величиною інтегрального показника тесту) та незначущі відмінності у характеристиках когнітивного темпу. Проте в підгрупі з низькою креативністю виявлено значно більше студентів

із вираженою імпульсивністю та значно менше з вираженою рефлексивністю у порівнянні з підгрупою з високою креативністю. Аналіз особливостей стильових характеристик пізнавального контролю осіб із надпороговим рівнем інтелекту з підгрупи висококреативних студентів показав, що їм притаманні в основному полenezалежність і рефлексивність або «швидкість/точність». Проаналізувати особливості когнітивних стилів осіб із рівнем інтелекту нижче норми з підгрупи низькокреативних студентів важко через їхню невелику кількість, проте всі вони належать до імпульсивних або «повільних/неточних». Отже, підвищення рівня інтелекту сприятливо позначається на креативності, проте, починаючи з певного рівня (IQ > 120), подальший механізм розвитку креативності характеризується зростаючим впливом мотиваційних і особистісних компонентів, зокрема спрямованістю особистості, що лежить в основі стилів пізнавального контролю.

Перспективами подальших досліджень проблеми креативності є теоретичне та емпіричне вивчення співвідношення стильових і продуктивних характеристик інтелектуальної діяльності, взаємозв'язку креативності з мотиваційно-особистісними особливостями студентів.

ЛІТЕРАТУРА

- Дружинин, 2000* – Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – 2-е изд. – СПб. : Издательство «Питер», 2000. – 368 с.
- Клаус, 1987* – Клаус Г. Введение в дифференциальную психологию учения / Гюнтер Клаус ; [пер. с нем. под ред. И. В. Равич-Щербо]. – М. : Педагогика, 1987. – 176 с.
- Когнитивная психология, 2002* – Когнитивная психология / под ред. В.Н. Дружинина, Д. В. Ушакова. – М. : ПЭР СЭ, 2002. – 480 с.
- Кочетков, Скотникова, 1993* – Кочетков В. В. Индивидуально-психологические проблемы принятия решения / В. В. Кочетков, И. Г. Скотникова. – М. : Наука, 1993. – 142 с.
- Либин, 1991* – Либин А. В. Стилевые особенности познавательных процессов и учебная деятельность / А. В. Либин // Развитие и диагностика способностей / [под ред. В. Н. Дружинина, В. Д. Шадрикова]. – М. : Наука, 1991. – С. 131–139.
- Любарт, 2009* – Любарт Т. Психология креативности / Любарт Т., Муширу К., Торджман С., Зенасни Ф. ; пер. с фр. – М. : «Когито-Центр», 2009. – 215 с.
- Холодная, 2004* – Холодная М. А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума / М. А. Холодная. – [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2004. – 384 с.
- Goldsmith, 1987* – Goldsmith R.E. Creative level and creative style // British Journal of social psychology. – 1987. – 26(4). – P. 317-323.
- Guastello, 1998* – Guastello S.J., Shissler J., Driscoll J. & Hyde T. Are some cognitive styles more creatively productive than others? // Journal of Creative Behavior. – 1998. – 32(2). – P. 77-91.
- Kagan, 1966* – Kagan J. Reflection-impulsivity: The generality and dynamics of conceptual tempo // J. of Abnorm. Psychology. – 1966. – V. 71. – P. 17-24.
- Martinsen, 1999* – Martinsen Q. & Kaufmann G. Cognitive style and creativity // Runco M. A. & Pritsker S.R. (eds.) Encyclopedia of Creativity. – New York, Academic Press, 1999. – Vol. 1. – P. 273-282.
- Martinsen, 1997* – Martinsen Q. The construct of cognitive style and its implications for creativity // High ability Studies. – 1997. – V. 8 (2). – P. 135-158.
- Noppe, 1996* – Noppe L. D. Progression in the service of the ego, cognitive styles and creative thinking // Creativity Research J. – 1996. – V. 9. – P. 369-383.
- Witkin, 1979* – Witkin H. A., Goodenough D. R., Oltman P. Psychological differentiation: current status // J. of Personality and Soc. Psychology. – 1979. – V. 37 (7). – P. 1127-1145.

- Druzhinin, 2000* – Druzhinin V.N. Psihologiya obschih sposobnostey / V. N. Druzhinin. – 2-e izd. – SPb. : Izdatelstvo «Piter», 2000. – 368 s.
- Klaus, 1987* – Klaus G. Vvedenie v differentsialnuyu psihologiyu ucheniya / Gyunter Klaus ; [per. s nem. pod red. I.V. Ravich-Scherbo]. – M. : Pedagogika, 1987. – 176 s.
- Kognitivnaya psihologiya, 2002* – Kognitivnaya psihologiya / pod red. V. N. Druzhinina, D. V. Ushakova. – M. : PER SE, 2002. – 480 s.
- Kochetkov, Skotnikova, 1993* – Kochetkov V. V. Individualno-psihologicheskie problemy prinyatiya resheniya / V. V. Kochetkov, I. G. Skotnikova. – M. : Nauka, 1993. – 142 s.
- Libin, 1991* – Libin A. V. Stilevyie osobennosti poznavatelnyih protsessov i uchebnaya deyatel'nost' / A. V. Libin // Razvitie i diagnostika sposobnostey / [pod red. V. N. Druzhinina, V. D. Shadrikova]. – M. : Nauka, 1991. – S. 131–139.
- Lyubart, 2009* – Lyubart T. Psihologiya kreativnosti / Lyubart T., Mushiru K., Tordzhman S., Zenasni F. ; per. s fr. – M. : «Kogito-Tsentr», 2009. – 215 s.
- Holodnaya, 2004* – Holodnaya M.A. Kognitivnyie stili. O prirode individualnogo uma / M. A. Holodnaya. – [2-e izd.]. – SPb. : Piter, 2004. – 384 s.

УДК:159.9.072

Світлана Васьківська

СОМАТИЧНА МОДИФІКАЦІЯ ДОТРО ЯК СПОСІБ ДІАГНОСТИКИ ТА ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНОЇ ПОЗИЦІЇ КЛІЄНТА

Статтю присвячено використанню тілесної модифікації методу ДОТРО та ефектам, яких можна досягнути з його допомогою. Зміни в процедурі дозволяють швидко перевести клієнта в дисоційований стан та активізувати «внутрішнього спостерігача», який забезпечує системне бачення проблемної ситуації. Завдяки тілесності та її відстроченій пам'яті психолог-консультант має змогу не тільки опрацювати травматичний досвід клієнта, але й прояснити невідомо-символічні та духовно-сміслові аспекти проблеми. У статті наведено опис процедури тілесного ДОТРО, його функціональне призначення та варіанти роботи з ним.

Ключові слова: метод ДОТРО – метод Десенсибілізації та опрацювання травм рухами очейза Френсін Шаніро (*Eye Movement Desensitization and Reprocessing*), «тілесне ДОТРО», рефлексія, позиції відображення досвіду (асоціативна / дисоціативна, системна та духовно-ціннісна), позиція «внутрішнього спостерігача».

Статья посвящена использованию телесной модификации метода ДПДГ и эффектам, которых можно достичь с его помощью. Изменения в процедуре позволяют быстро перевести клиента в диссоциированное состояние и активизировать «внутреннего наблюдателя», который обеспечит системное видение проблемной ситуации. Благодаря телесности и ее отсроченной памяти психолог-консультант имеет возможность не только проработать травматический опыт клиента, но и прояснить бессознательно-символические и духовно-смысловые аспекты проблемы. В статье дано описание процедуры телесного ДПДГ, его функциональное назначение и варианты работы с ним.

Ключевые слова: метод ДПДГ – метод десенсибилизации и проработки травм движениями глаз (Френсин Шаниро, *Eye Movement Desensitization and Reprocessing*), «телесное ДПДГ», рефлексия, позиции отображения опыта (ассоциативная / диссоциативная, системная и духовно-ценностная), позиция «внутреннего наблюдателя».

The article is devoted to the use of bodily modification of the EMDR method and the effects that can be achieved with its help. It is known that physical and psychological injuries of a person permanently leave a trace in her body and brain, and the preparation of a traumatic experience with the help of the body opens up additional possibilities for the consultant to stimulate the brain of the client to